

Weliswaar zijn er vogelsoorten die wij steeds minder zien, maar ook zijn er waarvan het erop lijkt dat ze steeds talrijker worden. Tot die laatste categorie behoort de grote gele kwikstaart (*Motacilla cinerea*). Pas ruim tien jaar nadat de auteur in 1950 begon met naar vogels te speuren, vielen hem voor het eerst grote gele kwikstaarten ten deel. Wens ik ze nu te zien, dan zijn er in en rond de Randstad diverse plekken met kans op succes. Tot bij de tuinvijver toe, of misschien wel juist dáár. Althans, in het winterhalfjaar.

Gunstige vooruitzichten voor de grote gele kwikstaart?

De grote gele kwikstaartallee

Op dertienjarige leeftijd kreeg ik het boekje *Zien is kennen* cadeau. Nog op bed, nam ik de 'morning after' Nederlands fameuze eerste vogelgids door. Mèt een ontmoedigende rij andere soorten, dacht ik ook bij het bestuderen van Rein Stuurman's aquarel van de grote gele kwikstaart wanhopig: 'die zal ik wel niet gauw zien'. Dat pessimisme had mogelijk te maken met een andere aquarel, die van Hein Rol in Jac. P. Thysses Verkade-album *Waar wij wonen*. De schilder was er eens goed voor gaan zitten om de grote gele kwikstaart en ook ijsvogels neer te zetten in hun broedbiotoop. Uit de bus kwam een 'Boschland-schap langs de Slinge'. Op Rol's pagina-grote aquarel stonden twee grote gele kwikstaarten afgebeeld, met overigens als naamsvermelding 'gele kwikstaart', hetgeen mij wat tegenviel. Maar verder, voor een aspirant-vogelaar die op sjouw placht te gaan in kale akkerpolders, bevond het door Rol voorgetoverde beeklandland-schap zich in een andere wereld. Dat bleek ook de praktijk, want het zou nog lang duren eer de grote gele kwikstaart mijn pad kruiste. Niet langs een beek in Oost-Nederland maar, nogal profaan, op het Hofplein in het centrum van Rotterdam waarop 5 februari 1961 tijdens de lunch-pauze twee exemplaren rondstraalden. Welk woord uit onze taalschat geeft eigenlijk de motoriek van de vogels het beste weer? Want aan grote gele kwikstaarten beweegt alles altijd, steeds gracieus en dan die schitterende kleuren! Kortom, een vreugde om naar te kijken. Ik hoorde eens zeggen 'maar ik vind het wél een ADHD-

soort'. Dat was wel een goeie van die vogelaar.

In 1961 lag als gevolg van de metro-aanleg het centrum van Rotterdam compleet overhoop, met overal plassen en tijdelijk open afwateringen. Naïef dacht ik dat de hoogste welkome première van deze nieuwe soort uniek was en alleen kon gebeuren dankzij het geploeter om de metrochaos het hoofd te bieden. Dat pakte uit als een misvatting. Omstreeks 1960 raakte de binnenstad weer aardig bebouwd, met voornamelijk utiliteitsbouw, voorzien van platte daken van de omvang van vliegdekschepen, waarop veel regenwater achterbleef. En omdat met die verwarmde gebouwen eronder, insectenlarven en vliegjes in die plassen de winters best aankonden, waren die daken een prima habitat voor de soort. De Lijnbaan pakte in de jaren nadien uit als een grote gele kwikstaart-allee. Tijdens een lunchwandeling tussen oktober en maart was het niet ongewoon ze vanaf de platte daken met een sprongetje en een korte vlucht insecten te zien achtervolgen. Trouwens, bijna een halve eeuw later kunt u nu nog in de Rotterdamse Lijnbaan voor ze terecht. Toen ik, na lange tijd, op 24 november 2008 die Lijnbaan weer eens langsging, was het met een luid metaalachtig 'tsiet-tik' prompt prijs. Er zijn ook zaken die niet veranderen, zelfs in Rotterdam.

DAKGOTEN

Toen Thijsse en Rol in *Waar wij wonen* de grote gele kwikstaart ten tonele voerden, broedden ze nog maar kort binnen de landsgrenzen. K. Voous (1960) noemt 1915

In het Verkade-album *Waar wij wonen* wordt de grote gele kwikstaart gekoppeld aan het 'Boschland-schap langs de Slinge'. TEKENING: K. ROL

als jaar waarin het broeden vast kwam te staan, zij het dat aannemelijk is dat de soort al eerder, in de tweede helft van de negentiende eeuw zich hier vestigde. Omstreeks 1850 werd het Midden-Europese laagland gekoloniseerd en vanaf begin vorige eeuw ook Scandinavië, waar de expansie naar het noorden toe nog steeds doorgaat. Bij zijn habitatkeuze vertonen ze een sterke voorkeur voor snelstromende rivieren en beken. Vandaar dat in onze natie het broedareaal tot dusver beperkt bleef tot het oosten en zuiden, waar het ze voor de wind gaat. Bij het onderzoek voor de eerste broedvogelatlas in de jaren zeventig bleef de teller steken op 110-175 paren. Twintig jaar later waren dat er 240-300, bijna een verdubbeling. Enkele honderden individuen overwinteren in het broedhabitat, met name langs beken in Zuid-Limburg. Dat de Lijnbaan in Rotterdam geenszins een uniek winterkwartier is, moge blijken uit de schatting dat 1000-2000 exemplaren overwinteren in de Nederlandse steden. Omdat in die steden de grote gele kwikstaarten ons 's winters toch ook weer niet om de oren vliegen, moeten dat vogels zijn die zich grotendeels ophouden op platte daken en in dakgoten. Koopman's tekening uit 1987 (SOVON, 1987) van een vogel op een dak bij een schoorsteen is dan ook invoelend en raak neergezet. Ik verdenk dakgoten ervan dat ze de soort meer winterhabitat bieden dan wij vermoeden. Het exemplaar dat een paar maal per winter enkele minuten rond onze tuinvijver kwikzilvert, strijkt daar meestal neer vanuit de dakgoot van de

De Lijnbaan in Rotterdam is een grote gele kwikstaartallee. FOTO: GERT HUYZERS

Grote gele kwikstaart. TEKENING: REIN STUURMAN

overbuurman. Hoewel de vogel zich opvallend presenteert, qua uiterlijk, optreden en ook vocaal, zou het best kunnen zijn dat we hem 's winters maar schaars zien omdat hij letterlijk 'op niveau' leeft. Een tweede mogelijke reden is dat de vogel meestal individueel opereert. Hierbij een kanttekening. Najaar 2004 ontdekte Sander Elzerman (2007) bij Hendrik Ido Ambacht een slaapplek van grote gele kwikstaarten, in een rietveldje aan het eind van een doodlopende sloot met wat overhangende

bomen. Het geheel was omgeven door een weg, paardenwei en paden. De slaapplek was bezet vanaf half oktober tot het einde van maart. Maximaal zevenendertig vogels maakten van de locatie gebruik, waarmee het de grootste tot dusver in Nederland aangetroffen slaapplek is. De meeste vogels arriveerden individueel, soms in groepjes van twee of drie vogels, en eens een gezelschapje van vier respectievelijk vijf exemplaren. Overnacht werd in het riet. Midwinter arriveerden de meeste vogels pas na zonsondergang. Inmiddels zijn de omstandigheden ter plekke grondig veranderd en is de slaapplek niet meer in gebruik. Grote vraag is natuurlijk van hoe ver de vogels maximaal kwamen om daar gezamenlijk te overnachten.

VERDERE UITBREIDING?

Uit zijn verrassend veelzijdige habitatkeuze en de kolonisatie anderhalve eeuw eerder van delen van het Europese laagland vanuit

de middelgebergten van Midden-Europa en Groot Brittannië, blijkt dat de grote gele kwikstaart heel wat mans is. En er zijn signalen dat wij in Nederland nog meer kunnen verwachten. Sinds een paar jaar vallen in toenemende mate broedgevallen te melden van buiten de klassieke kernregio's Twente, de Achterhoek en Zuid-Limburg, de streken met snelstromende rivieren en beken. De vogel annexeerde eerder Noord-Brabant, waar in 2007 al 48 paren huisden. In 2005 broedde een paar binnen de stadsgrens van Groningen en in 2006 in Zuidelijk Flevoland. Daarbij bleef het niet. Na broedgevallen in Noord-Holland, werd in 2006 en 2007 het broeden vastgesteld in Zuid-Holland. Dat gebeurde bij Honselersdijk, waar de vogels hun nest construeerden in een sluisdeur. Ook was er in 2006 een territoriaal paartje in de buurt van Katwijk aan Zee. Krijgen de grote gele kwikstaarten vaste voet in heel Nederland? Dat zou best kunnen, zeker met een steuntje van speciale nestkasten, waarvan ze graag gebruikmaken. Bovendien, in dit land wordt op waterstaatkundig gebied heel wat afgeploeterd. Dus een soort om attent op te zijn. En... meer grote gele kwikstaarten om plezier van te hebben, is een fijn vooruitzicht, nietwaar?

De vogeldagboeken van Gerard Ouweneel gaan terug tot 1950. Zijn eerste artikel schreef hij in 1956, over een ijsduiker op het Brielse Meer. Er zouden nog honderden artikelen volgen, vooral over watervogels in Zuidwest-Nederland. Hij ging in 1999 met pensioen en sindsdien verdeelt hij zijn tijd tussen excursies in eigen land, reizen en schrijven. Ouweneel maakte met de kunstschilder Erik van Ommen de boeken De Dwerlganzen van Anjum en Vlerkenstreken, over belevenissen van en met vogelaars. Binnenkort verschijnt een vervolg op Vlerkenstreken. Ouweneel werkte mee aan de boeken Een eeuw vogels beschermen en Tussen Haringvliet en Grevelingen. De vogels van Goeree-Overflakkee.

Literatuur

BINSBERGEN, N. & D. MOOY (1937), *Zien is kennen*. A. G. Schoonderbeek, Laren.
ELZERMAN, S. (2007), Sociaal overnachtende Grote Gele Kwikstaarten in Hendrik-Ido-Ambacht. *Limosa* 80: 26-31.
KWAK, K. (2002), Grote Gele Kwikstaart. *Motacilla cinerea*. pp. 330-331 in: SOVON. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000*. Naturalis, KNNV Uitg. & EIS, Leiden.
POOT, M. (2003) Het overwinteren van Grote Gele Kwikstaarten in steden op landelijke schaal. *De Kruisbek* 46: 35-38.
SOVON (1987), *Atlas van de Nederlandse vogels*. Almedo.
SPEK, V. VAN DER, J. DUINDAM & T. VAN SCHIE (2008), Grote Gele Kwikstaart nieuwe broedvogel in Zuid-Holland. *Limosa* 81: 92-93.
THIJSSSE, JAC. P. (1937), *Waar wij wonen*. Verkade, Zaandam.
VOOUS, K.H. (1960), *Atlas van de Europese vogels*. Elsevier. Amsterdam.